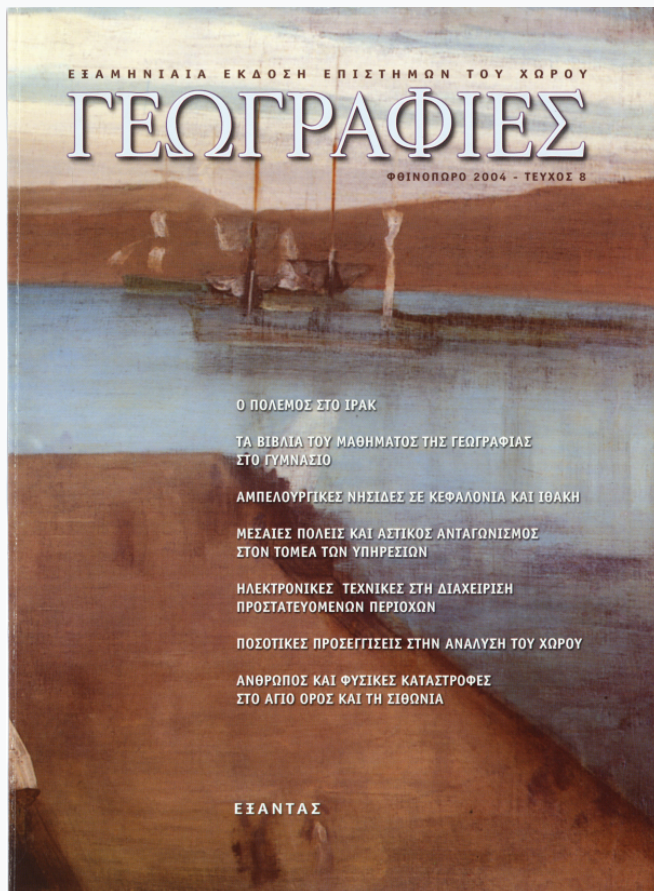

Γεωγραφίες

Αρ. 8 (2004)

Γεωγραφίες, Τεύχος 8, 2004

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΤΡΙΒΩΝ

-

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΤΡΙΒΩΝ

ΧΩΡΟΔΕΙΦΟΡΙΑ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΣ-ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ
ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΘΕΣΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥ - ΦΥΣΗΣ

Ευστάθιος Κουτσερίης*

*Εις δε τις εξ αρχής τα πράγματα φνόμενα βλέπειεν
κάλλιστα αν ούτω θεωρήσειεν.*

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ

1. Το παρόν πόνημα, με την χωροαειφορική έννοια, είναι μια διεπιστημονική μεθοδολογική έρευνα. Το αντικείμενό της αποτελείται από μια θεωρητική και εμπειρική σύζευξη και συναρμογή εννοιών και μεθόδων «για την προστασία του ανθρώπου και της φύσης» ή, με άλλα λόγια, συνενώνει υπό το πρίσμα της αντίθεσης ανθρώπου - φύσης τον χωροταξικό και περιβαλλοντικό σχεδιασμό, πιο πολύ όμως σε επίπεδο μικράς κλίμακας.

Μετά από μια μακρά και επίπονη, με την ευρύτερη έννοια, διεπιστημονική και μεθοδολογική ανασκόπηση, διερευνάται με τη στενότερη έννοια «ποια και πόσο» είναι καλύτερη προσέγγιση οικολογικής κατάταξης του χώρου προς έρευνα στο σχεδιασμό ή τη σχεδίαση συνδυαζόμενη με τις ανθρώπινες επεμβάσεις. Ανάμεσα σε αυτό το εύρος τοποθετήθηκε το δίλημμα: κάτω από ποιες ιδιότητες είναι βέλτιστη η εξέ-

ταση του χώρου, της φυσικής μορφής, της θέσης ή της κλίμακας στις επιστήμες της γεωγραφίας-οικολογίας και κατ' επέκταση της χωροταξίας; Ή αλλιώς, ποια είναι προτιμητέα, η αναλυτική και επιστημονική ή η εμπειρική και ποιοτική μέθοδος ή η μίξη τους;

2. Οι λόγοι επιλογής του θέματος είναι ότι, παραδοσιακά, επικρατούν στη σχετική επιστημονική έρευνα τότε μια ανθρωποκεντρική και τότε μια φυσικοποιημένη προσέγγιση ή αντίληψη, οι οποίες από μόνες τους ή με τις ακραίες τους μορφές δεν είναι ικανές και αποτελεσματικές να ερμηνεύσουν και να οδηγήσουν σε άμβλυνση της αντίθεσης ανθρώπου - φύσης ή να συμβάλουν σε μια συνένωση επιστημών. Για το λόγο αυτόν η παρούσα έρευνα επιδιώκει τη «σύζευξη και συναρμογή» των δύο φαινομενικά τουλάχιστον αντιθετικών προσεγγίσεων σε μια νέου τύπου προσέγγιση.

* Γεωπόνος, Χωροτάκτης Περιβάλλοντος, DEA, PhD, e-mail: koutseris@yahoo.gr.

Με τη μορφή σύνθεσης, οι δύο προσεγγίσεις ή απόψεις ή αντιλήψεις ή σχολές τύπου Α και τύπου Β (του ίδιου του ανθρώπου) και με αφορμή ένα ή πολλά τεχνικά προβλήματα, διήλθαν «έννοιες και μεθόδους προστασίας και πρόληψης», μέσω μιας θεωρητικής και εμπειρικής (προσπάθειας) διεπιστημονικής διερεύνησης χωροαειφορικής προσέγγισης, και μετατράπηκαν σε μια νέα πρόταση τύπου Γ.

Παράλληλα, προέκυψαν από τις υποθέσεις και δύσκολα ερμηνείας ζητήματα από διάφορα επιστημολογικά ερωτήματα, τα οποία οδήγησαν προς αυτό τον προσανατολισμό. Επιδιωκόμενο ήταν να λειτουργήσει, μέσα από τις αντίπαλες σχολές, μια *συμμαχία του ανθρώπου και της φύσης, μια αρμονική συμμαχία ανθρώπινων δραστηριοτήτων και φυσικών διεργασιών*, ξεκινώντας πάντα από τα αρχικά νοητικά είδη της θεωρίας, όπως έγραψε και ο Αριστοτέλης.

Το «ευρύτερο πλαίσιο» τοποθετήθηκε και στο κεντρικό πρόβλημα-αντικείμενο: όταν αυτό εντοπίστηκε, *πρώτον*, στη σύνδεση «ανθρώπινων δραστηριοτήτων και φυσικών διεργασιών», και *δεύτερον*, στη σύνδεση της «αντίθεσης πεδινών - ορεινών κατοίκων και φυσικών πόρων (πόλης - υπαίθρου)», όπου την επιρροή στο χώρο ασκούν ο άνθρωπος και η φύση ως εξωτερικότητες (externalities).

Αυτή η μεθοδολογική διερεύνηση στην ουσία χαρακτηρίστηκε μεθοδολογική και διεπιστημονική και από τέσσερα βασικά ερωτήματα και άλλα υποερωτήματα καθώς και από έναν φιλοσοφικό και επιστημολογικό προβληματισμό. Τελικά στην Εισαγωγή το *χωροταξικό συμπέρασμα* αποτυπώθηκε ως εξής: *Η χωροταξία έχοντας ως σκοπό, κατά το «διαλεκτικός συνοπτικός» του Πλάτωνα, την ενοποίηση των επιστημών και όχι τη συσσώρευση, καλείται μέσα στο*

πλαίσιο του έργου της, που είναι ο προγραμματισμός και σχεδιασμός του χώρου, σήμερα, όσο γίνεται βέλπια, να συνδέσει τον Άνθρωπο με τη Φύση. Αυτό μπορεί να γίνει με μια βελτιστοποίηση-αριστοποίηση μέσα σε ένα γενικό πλαίσιο επιστημονικής διερεύνησης και κανόνων πρώτα για τον Άνθρωπο και κατόπιν για τη Φύση, το απόλυτο και σχετικό μαζί και χώρια, όσο γίνεται μακριά από την χρησιμοθηρική αντίληψη τούτης της εποχής ενός ανοικτού και φυσικοκρατούμενο και για μερικούς παγκόσμιο σύστημα.

Έτσι, από την ευρύτερη πλευρά εξετάστηκε ως ιδιαίτερη περίπτωση «η σύνδεση του χωροταξικού και του περιβαλλοντικού σχεδιασμού». Αυτό είναι και ο τίτλος του παρόντος έργου.

Με τη στενότερη πλευρά το πλαίσιο αναφοράς εγγράφηκε από μια ακολουθία στοχοθεσίας: την προβληματική (πρόβλημα), τους περιορισμούς, τους σκοπούς-στόχους και τις ενδεχόμενες διευκρινίσεις και επιδιώξεις.

3. *Στόχο* αποτέλεσε η ανάπτυξη και διερεύνηση μεθόδων προγραμματισμού και σχεδιασμού (εργαλεία προσέγγισης) ιδιαίτερα στην πρώτη φάση τους, εντός ενός ευρύτερου πλαισίου χωροαειφορικής και διεπιστημονικής διερεύνησης προς επίλυση ενός ή πολλών προβλημάτων πρόληψης και προστασίας, όπως η προσέγγιση προς μια «βέλπια χωροαειφορική μονάδα έρευνας».

4. *Σκοποί*: ως πρώτος σκοπός ήταν η διευκρίνιση, ανάλυση, συζήτηση, ταξινόμηση και εξαγωγή συμπερασμάτων προς μια πλέον κατανοητή προσέγγιση και συμβολή στις θεωρίες της χωροταξίας, γεωγραφίας και φυσικών επιστημών. Ο δεύτερος σκοπός ήταν να επιβεβαιωθούν οι θεωρητικές αναλύσεις και ταξινομήσεις σε περισσότερες φυσικές ε-

πιστήμες μέσω μιας διεπιστημονικής προσέγγισης με διάφορα υποδείγματα, αναζητώντας εργαλεία προσέγγισης ή μεθόδους προς έρευνα συσχετίζοντας σαφώς με τον πρώτο σκοπό και στόχο. Ως *απώτερος σκοπός* ήταν η προσέγγιση προς έναν «τρόπο ή μια μεθοδολογία σύνδεσης φυσικών διεργασιών και ανθρώπινων δραστηριοτήτων» σύμφωνα με τις επιρροές που δέχεται μια μικρή κλίμακα χώρου, από τη μεγάλη κλίμακα (οικονομική ή κλιματική).

5. Η *κατεύθυνση έρευνας* διαρθρώθηκε σε επτά κλάδους έρευνας, με ενδιαμέσο σύνδεσμο, καταλήγοντας στη σύζευξη των δύο μερών του κεντρικού προβλήματος. Η έρευνα-διερεύνηση στόχευσε σε *δύο κατευθύνσεις* που αντιστοιχούσαν στο Α' και Β' μέρος του έργου, ως προς την ανάπτυξη του κεντρικού προβλήματος: δηλαδή (α) «τη διεπιστημονική θεωρητική ανάλυση, έρευνα, περιγραφή με στόχο την ταξινόμηση, ερμηνεία, πρόγνωση ή πρόβλεψη, μέσω της διάκρισης και σύνθεσης των εννοιών και θεωριών των επιστημών, για το σχεδιασμό», ως θεωρητική διερεύνηση με τους *τρεις πρώτους κλάδους*: και (β) «στη χωροαειφορική ενότητα ως διαβάθμιση κλίμακας, η οποία στηρίζεται στην επιστημονική δεοντολογία του σχεδιασμού», ως εμπειρική διερεύνηση στις δύο επόμενες *διακλαδώσεις*, μετά τον ενδιαμέσο κλάδο ως σύνδεσμο. Και οι δύο συνενώθηκαν στο τελικό προϊόν, τη σύζευξη του κεντρικού προβλήματος ως κλάδο, σύμφωνα και με πρόταση του Eco.

Η *πρώτη ενότητα* ως Α' μέρος επιγράφεται «Έννοιες και θεωρίες χωροταξικού προγραμματισμού/σχεδιασμού και αειφορίας προσέγγισης ανθρώπου - φύσης».

Στη *δεύτερη ενότητα* ως Β' μέρος τέθηκε το κύριο βασικό και μοναδικό θεωρητικό ερώτημα συμβολής

στις επιστήμες. Αυτή επιγράφεται «Σύζευξη χωροταξικού σχεδιασμού και χωροαειφορικού περιβαλλοντικού σχεδιασμού για την προστασία και του ανθρώπου και της φύσης».

Η τρίτη ενότητα, ως Γ' Μέρος-Συμπεράσματα, επικεντρώθηκε στο «πρόβλημα της σύζευξης και συναρμογής ανάμεσα στις ανθρώπινες δραστηριότητες και φυσικές διεργασίες του περιβαλλοντικού σχεδιασμού». Περιέχει δύο κεφάλαια: το Κεφ. 7 («Συμπεράσματα από τη μεθοδολογική προσέγγιση της συναρμογής ανθρώπου - φύσης στον περιβαλλοντικό σχεδιασμό», με τρία υποκεφάλαια τελικών συμπερασμάτων) και το Κεφ. 8, τον «Επίλογο».

6. Γενικά, στα Συμπεράσματα του Α' Μέρους το αντικείμενο ήταν η σύνδεση χωροταξικού και περιβαλλοντικού σχεδιασμού με την κατεύθυνση (α). Αυτή επήλθε με μια αλληλεξέταση των δύο πρώτων βασικών ερωτημάτων, στα δύο πρώτα κεφάλαια, με τα ζητήματα «πρόληψη και χωρική ρύθμιση» μέσα στη σχέση ανθρώπου - φύσης καθώς και με την «εισδοχή στις διαδικασίες του χωροταξικού σχεδιασμού, των εννοιών αειφορίας, ανάπτυξης, προστασίας, αποτροπής απειλής και διαχείρισης», σύμφωνα με τη σχέση ανθρώπου - φύσης στη γεωγραφία-οικολογία. Προτάθηκε η ανθρωποκεντρική προσέγγιση περισσότερο παρά η ολιστική, μέσω ενός «γενικού ανάμικτου μοντέλου χωροταξικού και περιβαλλοντικού σχεδιασμού με φυσικά κριτήρια», όπου προσδιορίστηκε με την ευρύτερη πλευρά μια βέλτιστη σύνδεση του χωροταξικού και περιβαλλοντικού σχεδιασμού με μια κατάτμηση του χώρου ή μια ζωνοποίηση με τη στενότερη πλευρά τέτοια που να υποβοηθή την «προστασία του περιβάλλοντος».

7. Γενικά, στα Συμπεράσματα του Β' Μέρους το αντικείμενο ήταν η

σύνδεση πάλι του χωροταξικού και περιβαλλοντικού σχεδιασμού αλλά σε πιο εξειδικευμένα ζητήματα [βλ. κατεύθυνση (β)], όπως στο υποζήτημα της «προστασίας στον περιβαλλοντικό σχεδιασμό ως μικρή βαθμίδα ή κλίμακα αναφοράς για μια αρμονική ή χωροαειφορική ενότητα».

8. Στα Συμπεράσματα του Γ' Μέρους το αντικείμενο ήταν κύρια το κεντρικό πρόβλημα του έργου, όπου μέσω μιας διεπιστημονικής σύζευξης και μιας χωροαειφορικής συναρμογής επιτεύχθηκε ένας νέος τύπος διερεύνησης για τον περιβαλλοντικό σχεδιασμό και τη χωροταξία.

Στα Γενικά τελικά συμπεράσματα επανεξετάστηκε ο στόχος του έργου σε σχέση με τα αποτελέσματα, ενώ αυτή η χωροαειφορική ενότητα ή «Αρμονική συμμαχία του ανθρώπου και της φύσης» προκύπτει στην ακόλουθη Τελική Θέση.

Στην ουσία, με την παρούσα διεπιστημονική και μεθοδολογική αναζήτηση συντελέστηκε μια συναρμογή των δύο αντιπάλων σχολών στο πρόβλημα, για τη σύνδεση χωροταξικού και περιβαλλοντικού σχεδιασμού με «άμβλυνση των αντιθέσεων και μια αρμονική σύζευξη των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων και φυσικών διεργασιών», και αυτό επισημάνθηκε ιδιαίτερα στο Β' Μέρος με τον περιβαλλοντικό σχεδιασμό. Δηλαδή στο είδος «προστασίας» του περιβαλλοντικού σχεδιασμού μέσω μιας συναρμογής τόσο για τον άνθρωπο όσο και για τη φύση μαζί, με μια αρμονική συμμαχία, και στο μέγεθος του περιβαλλοντικού σχεδιασμού, έτσι ώστε να προκύπτει ευδιάκριτα στη διερεύνηση των χωρικών και περιβαλλοντικών θεμάτων κάτω από ποιες ιδιότητες είναι βέλτιστη η εξέταση του χώρου, της φυσικής μορφής, της θέσης ή της κλίμακας στη γεωγραφία και οικολογία και κατ'επέκταση στη χωροταξία, που εκφρά-

στηκε ως δίλημμα στην αρχή του έργου.

Γενικό Συμπέρασμα. Η σύνθεση, η ενοποίηση πρέπει να ξεκινήσει από τη νόηση χωρίς να συνδέεται αναγκαστικά η νόηση με το φυσικό κανόνα. Το «κλειστό σύστημα», ορίζοντάς το μέσω της λειτουργίας της πρόνοιας, αποβλέπει στην «πρόβλεψη», όπως με τη στενή έννοια «περιβάλλον» νοείται το σύνολο των φυσικών οικοσυστημάτων (πλην της ανθρώπινης επέμβασης). Η ίδια όμως η ανθρώπινη επέμβαση (δραστηριότητες) είναι που διαταράσσει τα φυσικά συστήματα μαζί με τις κλιματικές αλλαγές, όπως τονίστηκε στο παρόν πολλές φορές. «Οικολογικοποίηση της σκέψης» λοιπόν, διότι για τις αιτίες της περιβαλλοντικής κρίσης ευθύνεται ο άνθρωπος, ο οποίος πρέπει να δρα όχι ως κατακτητής του κόσμου, αλλά ως πολίτης-προστάτης του περιβάλλοντος.

Στη Φυσική μορφή στη Γεωγραφία και Οικολογία προτάθηκε η επεξεργασία με διαβάθμιση σε πυρηνικές και ρυθμιστικές ζώνες (τεχνικές, ημιφυσικές και φυσικές ζώνες) ή, στο σχεδιασμό, μια ασαφής διάκριση σε ομοιογενή φυσικά, ημιφυσικά και τεχνικά συστήματα των γενικών ζωνών, ενώ στη σχεδίαση μια τοπολογική λεπτομερέστατη έρευνα με τις ειδικές ζώνες. Προτάθηκαν επίσης πολιτικές (παρεμβάσεις) εσωτερικοποίησης (sui generis) της υπαίθρου έναντι της πόλης, μέσω ολοκληρωμένου σχεδιασμού ορεινής υδρονομίας και πεδινών διευθετήσεων σε σχέση με την αντίθεση πόλης - υπαίθρου ή ορεινής και πεδινής διαβίωσης.

Στην οριοθέτηση του προστατευτέου αντικειμένου στις μελέτες,¹ στα πλαίσια των ολοκληρωμένων μεθο-

1. Οι χωροταξικές και περιβαλλοντικές παρουσιάζουν αναλογίες, με μεγαλύτερη έμφαση στα ποσοτικά οι περιβαλλοντικές από ό,τι οι χωροταξικές.

δολογιών, προτάθηκε μια εσωτερικοποίηση της διαδικασίας στη φυσική μορφή, μέσω του διαρκούς ελέγχου και προσαρμογής στην πρώτη φάση έναρξης, προδιαλογής, προελέγχου και διαλογής των έργων, μέσω της σημαντικότερης βλάβης, σε χωρικές ενότητες, όπου διακρίθηκε ο σχεδιασμός από τη σχεδίαση.

Στη θέση εξέτασης των πραγμάτων στη Γεωγραφία και Οικολογία, αν ο μελετητής τοποθετείται στην πόλη, τότε η γεωγραφική αντίληψη πρέπει περισσότερο να γενικευτεί σύμφωνα με την αποκέντρωση συμπυκνώνοντας τις διαφορετικές απόψεις που χρησιμοποιούν οι άνθρωποι ή να εξειδικευτεί με συγκέντρωση. Ο διαχωρισμός σε γενικό (φυσικά χαρακτηριστικά) και ειδικό (ανθρώπινη επέμβαση) χώρο στον περιβαλλοντικό σχεδιασμό είναι η επιδιωκόμενη χωροαειφορική συναρμογή ανθρώπινης, φυσικής γεωγραφίας (κλιματολογία) και οικολογίας με εξέταση σε επίπεδο λεκανών απορροής ή περιφερειακών ή περιαστικών ζωνών μέσα σε ένα γενικό πλαίσιο επιστημονικής διερεύνησης και κανόνων που μπορεί να τροποποιήσει κανείς ευέλικτα, σύμφωνα με την κλίμακα και το βαθμό λεπτομέρειας του πεδίου αναφοράς.

Από το Α΄ Μέρος και από το Β΄ Μέρος διαφάνηκε το γενικό ενδιαφέρον στις «φυσικές οικολογικές καταταμίσεις και στην πρώτη φάση έναρξης αναγνώρισης της χωρικής ρύθμισης στη γεωγραφία-χωροταξία». Δηλαδή και στο Α΄ και στο Β΄ Μέρος τονίστηκε η διάκριση σχεδιασμού και σχεδίασης, και τα παρακάτω Τελικά Συμπεράσματα Κλίμακας αφορούν τις οικολογικές (φυσικές) καταταμίσεις στη φάση έναρξης, αναγνώρισης της χωρικής ρύθμισης στη γεωγραφία-χωροταξία:

Οι οικολογικές φυσικές καταταμίσεις και η πρόληψη μέσα από «τα φυσικά και ανθρώπινα δεδομένα» οριοθετούνται καθοριστικά σήμερα σε μια περιοχή για μεγάλα χρονικά διαστήματα, δηλαδή όταν συναρτώνται οι ανθρώπινες δραστηριότητες και φυσικές διεργασίες στο χώρο και στο χρόνο ώστε:

Στη Κλίμακα στη Γεωγραφία και Οικολογία, η ζωνοποίηση σε λεκάνες, υπολεκάνες ή ενότητες με τις υποδιαίρεσεις τους βοηθούν και στη χωροταξική έρευνα και στη διαβάθμιση καταστροφών σε κλίμακες, δηλαδή και για το σχέδιο αποτροπής καταστροφών και για τον περιβαλλοντικό σχεδιασμό με τις χωρικές χωροαειφορικές ενότητες μιας διοικητικής

διαίρεσης, ενώ οι περιορισμοί (ανθρώπινες και φυσικές σταθερές), στόχοι και κριτήρια του χθες, προσδιορίζουν ανάλογα το βαθμό ανάλυσης, τα όρια της ανάπτυξης ευρύτερων ή μικρότερων περιοχών (φέρουσα ικανότητα) και ανέκαθεν ταυτοποιούν την εξελικτική διαδικασία και την προστατευτική πολιτική, ανάλογα με την ορεινή ή πεδινή διαβίωση (κατοίκων και πόρων).

Όταν συνδυάζονται οι διαφορετικές επιστημονικές απόψεις στη σύνδεση της γεωγραφίας-οικολογίας με την επιστήμη περιβάλλοντος, εις τρόπον ώστε να κυριαρχεί στην ταυτότητα ο άνθρωπος και όχι η φύση, δεν θα πρέπει, επειδή το μέγεθος μικραίνει στον περιβαλλοντικό σχεδιασμό, και κατ'επέκταση η εξωτερικότητα αυξάνει, να επικρατούν οι υποκειμενικές και φυσικές απόψεις και να περνούν σε υπεροχή, έναντι των αντικειμενικών του ανθρώπου, ακόμη και μέσα στα πλαίσια εφαρμογής της συναρμογής τύπου Γ, όπως επανειλημμένα προτάθηκε στο παρόν (και στην κλίμακα και στη διαδικασία) για την κατάτμηση και την πρόληψη.

9. Ως συμβολή στις επιστήμες ήταν τόσο στη χωροταξία, ως Ειδικά τελικά συμπεράσματα, όσο και στη διεπιστημονικότητα.